

О.І. Дермановський
аспірант,
Університет «КРОК»

Науковий керівник: Д.І. Ткач
доктор політичних наук, професор,
проректор з міжнародних зв'язків,
Університет «КРОК»

Уряди Угорщини та конституційне правосуддя на початку 1990-х років (друга частина)

У статті в історико-правовому аспекті розглядається генезис формування та розвитку конституційного правосуддя в Угорщині на початку 90-х років 20 ст. та його вплив на забезпечення прозорості діяльності Уряду, яка ґрунтується на демократичних засадах. Особливу увагу в цьому плані приділено функціонуванню Конституційного суду.

Ключові слова: Уряд Угорщини, Конституційний суд, конституційне правосуддя.

А.И. Дермановский
аспирант,
Университет «КРОК»

Научный руководитель: Д.И. Ткач
доктор политических наук, профессор,
проректор по международным связям,
Университет «КРОК»

Правительства Венгрии и конституционное правосудие в начале 1990-х годов (вторая часть)

В статье в историко-правовом аспекте рассматривается генезис формирования и развития конституционного правосудия в Венгрии в начале 90-х годов и его влияние на обеспечение прозрачности деятельности Правительства, основанной на демократических принципах. Особое внимание в этом плане уделяется функционированию Конституционного суда.

Ключевые слова: Правительство Венгрии, Конституционный суд, конституционное правосудие.

Dermanovskij Oleksej
Postgraduate student,
«KROK» University

Scientific adviser: Tkach Dmytro
Professor, doctor of political Science,
Vice-rector for international Affairs
«KROK» University

Hungarian Government and Constitutional Justice at the beginning of 1990-th (second part)

The article describes the historical and juridical aspect of the genesis of formation and development of constitutional justice in Hungary at the beginning of 90-th and its influence on transparency of the Governmental activities based on the democratic principles. The special focus is given to Constitutional Court activities.

Key words: Hungarian Government, Constitutional Court, Constitutional Justice

Постановка проблеми

На початку 90-х років в Угорщині активно розбудовувалася молода демократична держава. Насамперед потрібно було створити нормативно-правову основу для здійснення політичних трансформацій та докорінних змін в економіці держави. Угорці розпочали цю роботу зі зміни конституційного правосуддя, формування Конституційного суду, який би забезпечив контроль за реалізацією всіма гілками влади положень Основного закону. Особлива увага була приділена нагляду за діяльністю Уряду, який був головним генератором перетворень у суспільстві. За цих умов зазначений феномен забезпечення конституційним правосуддям діяльності Уряду Угорщини на початку 90-х років вартий уваги та дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Висвітлення окремих аспектів конституційно-правового забезпечення діяльності Уряду Угорщини на початку 90-х років розглядають у своїх дослідженнях угорські та українські фахівці, а саме Bán Tomas, Pokol Béla, Köröszényi András, Kulcsár Kalman, Kukorelli István Sajo András, Д. Ткач, Є. Кіш, у яких аналізують-

ся проблема розбудови правової держави, предметом опрацювання стали положення Конституції Угорщини, що стосуються цієї тематики, а також відповідні нормативно-правові акти.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Аналіз аспектів конституційно-правового розвитку забезпечення діяльності Уряду Угорщини на початку 90-х років надає можливість оцінити наслідки цих процесів у становленні та розвитку Угорської держави, заснованої на демократії та забезпеченні верховенства права.

Формулювання цілей статті

Метою статті є вивчення впливу докорінних змін конституційного правосуддя на забезпечення діяльності Уряду Угорщини на початку 90-х років.

Основний матеріал дослідження

У параграфі другому Конституції Угорщини визначено, що: «Угорська Республіка – незалежна демократична правова держава». Основним елементом правової держави є правова безпека. З цього приводу Конституційний суд зробив наступну заяву: «Посилаючись на історичне становище і справедливість як вимогу правової

держави, не можна відмовитися від основних гарантій правової держави» [1].

З перших кроків своєї діяльності Конституційний суд Угорської Республіки мав ще й функцію формування політичної і юридичної культури нації, а значить, був наділений і виховною роллю.

Тим самим Конституційний суд створив сприятливі умови, досить важливі для подальшого розвитку угорського права. Серед них, пошлемося на те, що процедурні гарантії впливають з принципу правової державності й правової безпеки. Однак вони мають основоположне значення з погляду передбачуваності характеру діяльності окремих правових установ. Тільки дотримуючись сформульованих правил процедури, можна створити чинну правову норму, тільки дотримуючись процедурних норм, діє правосуддя згідно з Конституцією.

Самі по собі процедурні гарантії аж ніяк не є достатніми для повноти конституційної правової держави з огляду на те, що це поняття в країнах, які ґрунтуються на системі загального права, відоме і як поняття формальної правової держави, але вони в будь-якому випадку необхідні.

Не випадково, що ці гарантії мають велике значення в історії саме тих країн, які дотримуються принципу законних норм, що найбільш втілює конституційність, як не випадково і те, що в усьому світі виявляється тенденція, з одного боку, адміністративного вирішення справ, створення спеціальних судів, а з іншого боку – забезпечення суддівського контролю рішень адміністративних органів. У розвитку угорського права спеціальні суди зіграли досить велику і негативну роль, так як процедурами адміністративного типу вже не раз порушували основні права людини. Згідно з абзацом 2 §45 Конституції, «закон може зобов'язати і створення спеціальних судів для вирішення певних груп справ».

Прикладом того, що Конституційний суд намагається дотримуватися гарантій не тільки в сфері правосуддя, а й правотворчості, є його постанова № 60 від 17 листопада 1992 року про рішення, які

носять антиконституційний характер, «містять юридичні директиви записок, циркулярів, розпоряджень, директив та видаються міністерствами та іншими центральними державними органами при недотриманні положень про правові гарантії, що містяться в законі № XI від 1987 року про правотворчість, і практики управління за допомогою вищеперерахованих» [2].

У вищезгаданому рішенні Конституційного суду у зв'язку з переглядом закону, названого коротко «законом Зетені» іменем депутата, який розробив і запропонував термін «відновлення справедливості», сформульована відповідь і на питання про те, чи можуть певні специфічні умови змінити існуючий суспільний лад та суттєво вплинути на діяльність державних або урядових органів.

Цей момент з обґрунтуванням Конституційного суду виглядає таким чином: «Зміна ладу сталася на законній підставі. Принцип легальності пред'являє вимогу для правової держави безумовного дотримання норм, що стосуються самої правової системи. Конституція з політичних аспектів ввела революційні зміни, і фундаментальні закони були створені при дотриманні правотворчих норм старого правопорядку, формально бездоганно, звідси впливає і їх обов'язкова сила. Старе право залишилося в силі. Відносно дійсності немає різниці між правом «до» і «після Конституції». З цього погляду легітимність різних систем минулого п'ятдесятиріччя є категорією індиферентності, яку неможливо тлумачити на основі конституційності правової норми. Незалежно від часу її появи кожна чинна правова норма повинна відповідати новій Конституції. Визначаючи, чи дотримано конституційність, право не має двох прошарків, двояких критеріїв, час появи правової норми може мати значення лише остільки, оскільки при вступі в силу оновленої Конституції старі правові норми могли стати антиконституційними [3].

Конституційний суд з погляду перевірки дотримання конституційності розмежував поняття легальності та легітимності,

що стало мудрим рішенням. Змішання цих понять може завести дуже далеко. Аналіз питання про те, чи можна зміну політичних систем у країнах Центральної та Східної Європи підвести під поняття революції чи ні, не має особливого значення. Справа в тому, що зовсім не можна бути впевненим у тому, що поняття «революція» історично можна застосувати і до сьогоденних явищ змін систем та що чи сьогодні взагалі можна користуватися цим поняттям, оскільки воно в наші дні має зовсім інше значення, ніж у «класичних» своїх проявах. Безсумнівно одне: тлумачення різних понять легітимності у взаємозв'язку з революцією, реформою або зміною системи і виведення з нього юридично кваліфікованих висновків веде до неприйнятних для юриста наслідків.

Третій специфічний елемент практики Конституційного суду, який фігурує в декількох його рішеннях, все ж найбільш ясно проявляється в рішенні № 23 від 31 жовтня 1990 року, декларує антиконституційність страти [4]. Обґрунтування цього рішення, полягає, зокрема, в тому, що згідно з текстом 2-го абзацу §8 Конституції, який мав силу в момент прийняття рішення, «норми, що стосуються основних прав і обов'язків, в Угорській Республіці встановлюються законом, який, однак, не може обмежувати істотне – зміст основного права», і цьому суперечать усі статті Кримінального кодексу, які передбачали смертну кару, що можна логічно і «методологічно» легко витлумачити на судження як частину фактору права.

Не випадково, що в якості основного принципу існує давнє римське юридичне правило, згідно з яким незнання закону не звільняє від відповідальності. Виходячи з викладеного, Я. Кіш робить висновок, згідно з яким «правила гри», що склалися в політичному русі в ході зміни ладу і прийняті різними політичними силами, мали велике значення [5]. Частина їх (марно їх вважали нелегітимними, їх практично легітимізували рішення, прийняті на їх основі) з'явилася в правових нормах, розроблених парламентом. Народжені в

ході зміни ладу правила гри базуються на домовленості сторін, що у свою чергу ґрунтувалися на основних положеннях Конституції. Справа в тому, що статті закону, які стосуються позбавлення життя і людської гідності шляхом страти, не тільки обмежують істотний зміст основних прав – на життя і людську гідність, але допускають повне і безповоротне знищення життя, людської гідності й права.

Прихильники т.зв. паралельних поглядів, які приймають рішення Конституційного суду, але інакше його обґрунтовують, у своєму обґрунтуванні йдуть далі офіційного трактування і заявляють, що «держава, користуючись своєю каральною владою, не має права позбавляти людину життя і людської гідності тому, що у неї немає права самовільно втручатися в порядок цінностей, що охороняються Конституцією». Самовільно – тому що життя людини та її гідність в ієрархії цінностей випереджають всі інші, оскільки мова йде про джерело, а саме основі права людини, тобто про цінності, порушити або вилучити які не дано навіть праву.

Однак з погляду нашої проблеми найважливішою є мотивація судді КС Л. Шойома, згідно з якою «право на життя і людську гідність в силу своєї специфіки необмежені апіорі». В обґрунтуванні, що привело до цього висновку, говориться, що «вихідною точкою є Конституція в цілому. Конституційний суд повинен продовжувати роботу над тим, щоб у своїх тлумаченнях формулювати основні принципи Конституції і тих прав, що в ній містяться, своїми судженнями створювати взаємопов'язану систему, яка – як «невидима конституція» – служить надійним мірилом конституційності поки тільки Конституції, часто змінюваної під впливом актуальних політичних інтересів, але можна вважати, що саме тому вона не буде суперечити створенню нової Конституції. У цьому процесі Конституційний суд має право вільно вирішувати до тих пір, поки він залишається в рамках конституційності» [6].

Безсумнівно, що в цій думці ясно про-

являється обвинувачений багатьма «активізм Конституційного суду», яким характеризувалися й інші рішення Конституційного суду Угорської Республіки. У зв'язку з практикою будь-якого судового органу, що здійснює конституційне правосуддя, чи то Верховний суд, як це має місце, наприклад, у Сполучених Штатах, Канаді, Індії та інших країнах, або спеціальний конституційний суд, як у більшості європейських країн, ведуться довгі дискусії про обов'язковість «самообмеження» або допустимої міри «активізму» конституційного правосуддя. Вони базуються на аналізі практики угорського Конституційного суду і даних відповідної іноземної спеціальної літератури. Лише ще раз зазначимо, що обставини народження Конституції і створення конституційної правової держави дозволили досягти компромісу дуже різноманітних, суперечливих інтересів, політичних прагнень і поглядів.

Конституційне правосуддя «активістського» характеру завжди пов'язане з історичними ситуаціями, отже, і активістський підхід – в залежності від запитів суспільства і права - може бути інтенсивнішим або повільнішим, на деякий час він може навіть зникнути. В Угорщині, де конституційне правосуддя не має традицій - хоча згідно з прийнятим в 1711 році законом судам не дозволялося застосовувати в своїй практиці постанови, що суперечать законам[7].

У той же час, лише нагадаємо, що перша угорська конституція прийнята у 1949 році, практично була майже повною копією Конституції СРСР 1936 року, докорінно відрізнялася від колишньої, майже тисячолітньої «неписаної» угорської конституції і до того ж не дуже була схожа на правовий документ, а швидше була політичною програмою, таким чином ні органи судочинства, ні громадяни не знали, що з нею робити. Навряд чи можна було уникнути спроб політичної сфери дещо «вільно» звертатися до оприлюдненої в 1989 році (закон № XXXI) Конституції і її наступним модифікаціям, що носили підкреслено правовий характер і могли

насправді служити правовою основою судочинства.

Незважаючи на те, що в угорському конституційному праві вже століттями традиційно позначається вимога конституційності (приписи Золотої булли 1222 року і право угорської знаті протистояти «антиконституційному» правлінню короля [8]), крім невизначеного права, протистояння організацій і процедурних гарантій захисту конституційності тут ще не сформувалося. З цього випливає, що діяльність Конституційного суду ті юристи чи політики, яких не влаштовували його рішення, схильні були пояснювати їх прийняття політичними мотивами. З огляду на те, що в угорській політичній культурі емоції завжди грали досить значну роль, такі політичні сили намагалися налаштувати загальну протидію Конституції і Конституційного суду.

Політичні нападки на Конституційний суд в чималій мірі можна пояснити і значною відстанню між негативними угорськими традиціями та європейською політичною та правовою культурою. Ті принципи, які з суспільно необхідним «активізмом» спрямовані на розкриття «невидимої конституції», сформулював Конституційний суд, вони викристалізувалися і були прийняті в ході розвитку європейського права. Отже, мова йде не про те, ніби правда завжди на боці більшості й що більшість не може бути тираном, більше того, наведемо відомий вислів Томаса Джефферсона (1784): «Деспотизм виборців – це не той уряд, за який ми боролися» [9].

Суть у тому, що правотворчість і політична діяльність повинні поважати правові принципи, вироблені в ході історії, і відображати цінності, накопичені людством і прийняті в міжнародному масштабі. В організаціях міжнародного співтовариства вже не тільки діють ці принципи, але і на них базується правове регулювання (які не тільки прийняті відповідно до 1-го абзацу §7 Конституції Угорської Республіки, а й обов'язкові для забезпечення ув'язки прийнятих міжнародних зобов'язань з

угорським правом), створені контрольні й судові організації, покликані забезпечувати дотримання цих принципів, і побудовані на їх основі норми. Як відомо, Угорська Республіка законом XXXI від 1993 року оприлюднила підписану 4 листопада 1950 року в Римі Європейську конвенцію про захист прав людини і основних свобод та вісім факультативних протоколів, які до неї належать. Отже, ті положення, що містяться в конвенції та протоколах, обов'язкові для населення і організацій країни, як і визнання правових повноважень та рішень Європейського суду з прав людини (Страсбург).

Безсумнівно, що в результаті підписання і оприлюднення даної конвенції та доданих до неї протоколів Угорська Республіка, як і будь-яка інша країна, що бере на себе подібні зобов'язання, значно обмежила свій суверенітет, адже в результаті громадяни можуть звертатися в іноземний (міжнародний) суд з позовом проти власної держави. Однак такий шлях до інституційного оформлення юридично регламентованих правил європейського і глобального міжнародного співтовариства в майбутньому приведе до подальших обмежень суверенітету.

Таким чином, неможливо виключити і того, що створення й функціонування демократичних інститутів в окремих країнах з певних аспектів дійсно може носити характер «примусової демократії», якщо ці країни не хочуть відірватися від міжнародного співтовариства (що, природно, могло б мати непередбачені економічні та політичні наслідки для даної країни).

Зовнішній, судовий контроль здійснюється прийнятими Угорською Республікою міжнародними правовими нормами, насамперед щодо прав людини, шляхом визнання правових повноважень заснованого міжнародного суду. Ця обставина сама по собі вказує на те, що правам людини і громадянина надається в Конституції особливе значення, що, втім, було декларованою метою і в процесі розробки Конституції в 1989 році (це було зазначено в дискусії про принципи конституційного

регулювання вже на засіданні Державних зборів у березні 1989 року) та проявилось в принципах правового регулювання, а пізніше – в змінах Конституції, що орієнтуються на людину і громадянина.

Діяльність угорського Конституційного суду на початку 90-х років показує, що, як і в конституційному правосудді західноєвропейських країн, найважливішою частиною його діяльності був захист основних прав та проблеми правових гарантій, їх детальна розробка, більше того, чимало постанов опосередковано пов'язано саме із захистом прав людини і громадянина, з роз'ясненням меж державної влади на підставі Конституції.

Саме визначення змісту і наслідків правової державності містить у собі важливість правової безпеки, заснованої на конституційних нормах, і є неодмінною умовою здійснення всіх подальших основних прав. Виходячи з цього основного принципу, Конституційний суд послідовно прагне відповідно до європейських норм тлумачити і захищати гарантовані Конституцією права людини і громадянина, до чого його зобов'язує і практика Страсбурзького суду [10].

Слід вказати і на те, що в іноземній спеціальній літературі – при дещо соціологічному підході – конституційне право трактують як процес, як безперервний потік авторитарних рішень спільноти, реальне значення якого визначається кардинальними протиріччями сучасного суспільства, його антиноміями і колективним рішенням та конфліктами, які в них криються. З цього погляду наявний текст Конституції стає другорядним, маргінальним, рідко контролює, а тим більше визначає колективні рішення.

Конституційний суд своєю діяльністю, що проводилася відповідно до принципів, включених в програми всіх політичних партій, які пройшли в результаті виборів 1990 року в Державні збори, і в урядову програму, сприяв європейській інтеграції Угорщини.

Однак, це не виключає того, що така діяльність буде частково суперечити дея-

ким міркуванням, включеним до партійних програм, можливо, навіть до урядової програми. З огляду на вже згадані чинники, особливо обставини розробки Конституції, умови, що впливають на розробку програм політичних партій. Враховуючи відмінності між правлячими коаліційними партіями з самого початку, а також труднощі створення й функціонування системи інститутів, що виникли саме внаслідок змін минулих років і в зв'язку з непередбаченими взаємозв'язками внутрішніх та зовнішніх обставин. Всі ці фактори викликають в деяких політичних колах критичне ставлення до занадто інтенсивної та рішучої роботи Конституційного суду, більше того, питання навіть ставиться так: а яка ж в Угорщині демократія – «парламентська чи конституційно-суддівська»? [11, с. 447].

Вище уже вказувалося на те, що ці питання виявляються як у поглядах кількох фрустрованих «правотворців», які не розуміють навіть ні конституційності, ні традицій старого угорського публічного права, так і в поведінці їх політичного оточення, і – що характерно для багатьох явищ угорської політичного життя – з емоційною мотивацією.

У свою чергу, Олександр Гамільтон, виходячи з логіки першої (американської) письмової конституції, вже в № 78 журналу «Федераліст» передбачав формування пізніше «активистської» ролі Верховного суду і писав про суддівські організації (про найменш небезпечні галузі влади) як про гаранта інституту конституційності [12 с. 447].

Отже, конституційне правосуддя побічно забезпечує участь в механізмі влади і таким групам, які іншим шляхом не змогли б захистити свої права. Значить, зростає його роль і з погляду здійснення плюралізму. Для реалізації поняття плюралізму потрібно багато каналів, «через які громадяни, які шукають допомоги уряду, можуть проникнути в його систему» [13, с.203].

Нарешті, слід відповісти ще на два питання: яку роль зіграло функціонування угорського Конституційного суду в розви-

тку права і які відносини склалися у нього з двома урядами, яких торкалася його практична діяльність, а саме з урядом М. Немета і з коаліційним урядом Й. Анталла (травень 1990 року). Що стосується першого питання, відповідь зрозуміла: розвиток права, точніше, правотворчість не входить у завдання Конституційного суду. Відомо і те, що Конституційний суд не може вплинути на те, коли і які сфери піддасть правовому врегулюванню парламент. У той же час закон дає Конституційному судові повноваження вимагати від парламенту в обов'язковому порядку і у встановлений судом термін розробити правові норми з певного кола питань.

Це випадки, коли Конституційний суд визначає «порушення Конституції через бездіяльність». Такі прецеденти в практиці Конституційного суду вже були, але є і приклади того, що Державні збори не виконали доручення в призначений термін. (Так сталося, наприклад, з законом про засоби масової інформації. Суть у тому, що в рішенні № 37 від 10 червня 1992 року Конституційний суд закликав Державні збори до 30 листопада 1992 року створити закон або закони про нагляд «над суспільним телебаченням і радіомовленням, про видачу дозволів на функціонування комерційних радіостанцій і телекомпаній, про запобігання появи інформаційних монополій в галузі телебачення і радіомовлення» [14]. Такий закон або закони до кінця січня 1994 року ще не були створені).

Однак факт порушення Конституції, який проявляється в бездіяльності, можна встановити не тільки по відношенню до Державних зборів, а й інших органів, що займаються правотворчістю, наприклад, органів самоврядування. Природно, Конституційний суд приймав і рішення, які стосувалися цих органів й зобов'язували їх до правотворчості. Конституційний суд виконав важливі завдання і у сфері розвитку права, анулювавши правові норми, які порушують Конституцію, прийняті ще до її вступу в силу.

Постає питання: чи була б іншою угорська правова система, якби не було

Конституційного суду? Попри те, що, як уже згадувалося, Конституційний суд не уповноважений займатися правотворчістю, відповідь все ж позитивна: так, вона була б іншою. Насамперед не було б правових норм, розроблених у зв'язку з встановленням порушення Конституції через бездіяльність, більше того, правові норми, що порушували Конституцію, стали б частиною угорської правової системи, тим самим віддаливши її від принципів, які означають зміст правової держави, його основні цінності, Державні збори і уряд навряд чи звернули б належну увагу на послідовний перегляд та виключення правових норм, прийнятих до початку діяльності названих органів, що порушують Конституцію.

Нарешті, без Конституційного суду по-іншому сформувався б зміст основних прав людини і громадянина. З цього погляду вельми повчальна практика в зв'язку зі скаргами у сфері конституційного права: завдяки ратифікації європейські конвенції, пов'язані з гарантуванням прав людини, стали частиною не тільки угорської правової системи, але практично й угорської Конституції.

Що ж стосується двох Урядів, яких торкнулася діяльність Конституційного суду, то в період першого Уряду на чолі з М. Неметом (з огляду на те, що Конституційний суд приступив до виконання обов'язків 1 січня 1990 року) було прийнято мало рішень. Важливий вплив насамперед у результаті його значення для економічної політики зробило рішення про скасування ретроспективного підвищення відсоткових ставок за позиками, виданими державою на житлові цілі. Справа в тому, що скасований закон наказував підвищити раніше встановлені пільгові відсоткові ставки, посилаючись насамперед на те, що за минулий період відсоткові ставки банківських позик різко збільшилися, і різницю між спочатку встановленими й чинними в даний час мусить покривати банкам держава, тим самим прискорюючи темпи зростання тягаря, що лягає на бюджет. Тим більше, що визначено вже таку суму,

що Міжнародний валютний фонд виступив з претензією, визнавши надмірним таке перевантаження обсягу бюджетних витрат на соціальні потреби. Пославшись на принципові й процедурні порушення Конституції, Конституційний суд своїм рішенням № 5 від 9 квітня 1990 року скасував закон про податок з відсотків [15]. Правда, під час переговорів з МВФ це поставило Уряд у невигідне становище, зате завдяки саме цьому рішенням громадської думки стало зрозуміло, який авторитет має Конституційний суд, що не залежить ні від уряду, ні від парламенту.

Цей авторитет ще більше зміцнило вже згадане рішення № 21 від 1990 року з приводу юридично сформульованого, але політичного питання, і хоча його постановка була зовсім нейтральною, знаючи обставини, потрібно визнати, що це рішення безсумнівно закріпило позицію Прем'єр-міністра, а не одного з його партнерів по коаліції. Однак якщо розглянути рішення Конституційного суду, що протистоять прагненням Уряду або парламенту (особливо законам, прийнятим за пропозицією правлячої партії), то зовсім не можна сказати, що він перетворився на якусь «проурядову» установу. Навпаки, з серйозними нападками на нього виступали якраз представники правлячої партії або партій з близькою їй ідеологією. Від імені Уряду кілька разів виступав з претензіями Міністр юстиції, але проти існування або діяльності Конституційного суду не виступали ні Уряд загалом, ні Прем'єр-міністр.

Це можна констатувати попри те, що Конституційний суд, як уже зазначалося, рішуче протистояв прагненням окремих міністерств, центральних державних органів видавати норми, що кваліфікуються як «правові», у вигляді «правових директивних записок, циркулярів, директив, посібників та інших неформальних юридичних тлумачень». Усі ці дії суперечили положенням закону про правотворчість № XI від 1987 року.

Конституційний суд у рішеннях № 28 від 30 березня 1992 року і № 60 від 17 листопада 1992 року оголосив таку прак-

тику антиконституційною. Ці рішення, мабуть, не отримали відповідного відгуку, хоча мали дуже важливе значення з огляду на те, що тільки з їх допомогою можна було утримати в рамках конституційних гарантій нетерпіння стосовно «повільності» правотворчої діяльності, обсяг якої в ході зміни ладу в силу необхідності зріс. Конституційний суд сформулював це так: «Такі директиви, випущені при недотриманні положень про правові гарантії, що містяться в законі, легко можуть стати за-

собом державного керівництва, який заміняє правове регулювання, які обмежують дію правових норм, а це несумісне з вимогами правової державності» [16].

З викладеного випливає, що конституційне правосуддя, мабуть, не дуже зручне для будь-якого парламенту і уряду, і все ж воно, безумовно, необхідне з погляду захисту прав людини і конституційного порядку. Його право на існування і необхідність довела діяльність угорського Конституційного суду на початку 90-х років.

Література

1. 1992 évi XI — A bírósági végrehajtásról törvény. old. 80.
2. 1992 évi XIII — A bírósági végrehajtásról törvény. old. 275-279.
3. 1992 évi XVI — A bírósági végrehajtásról törvény. old. 81.
4. 1990 évi LXVI — A bírósági végrehajtásról törvény. old. 88-114.
5. Kis, J. Reform és forradalom között. — In: Világosság, 1993, XXXIV, N 1
6. Sólyom, L. Az emberi jogok az Alkotmánybíróság újabb gyakorlatában— In: *Világosság*, XXXIV, N- 1.
7. Kisényi, G. (ed.) Egy alkotmányelőkészítés dokumentumai I(hh), II. Államtudományi Kutatóközpont, Budapest, 1991.
8. В. Ф. Семенов. Венгерская золотая булла 1222 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://thietmar.narod.ru/articles/bulla-1222-3.htm>
9. Lowi, T. The end of liberalism. 2nd. ed. Norton, New York, 1979.
10. Ryssdal, R. The European Court of Human Rights After Thirty Years of Existence. – In: Venkateramiah, E.S. (ed.) Human Rights in the Changing World. New Delhi Law Association Régionál Branch (India), Indian Law Institute International, New Delhi, 1988.
11. Bán, T. Parlamenti vagy alkotmányjogászai demokrácia? – In: Kurtán, S. – Vass L. (eds.) Magyarország politikai évkönyve. Demokrácia Kutatások Központja Alapítvány, Budapest, 1993.
12. Hamilton, A. The Federalist, 1961, N² 78 Jefferson, T. Notes of State Virginia, 1784
13. Pacelle, R. J. The transformation of the Supreme Court's Agenda. Westview Press, Boulder, San Francisco, London, 1991.
14. 1992 évi IIIVII — A bírósági végrehajtásról törvény.
15. 1990 évi V — A bírósági végrehajtásról törvény.
16. 1994 évi IIIVIII — A bírósági végrehajtásról törvény.